

Játékok és kézzel készített játékok a XX. és a XXI. században

Gáncs Anna

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar neveléstudomány MA szakon 2024-ben
végzett hallgatója

KEYWORDS

- *accumulation*
- *game tool*
- *ideological value*
- *generation*
- *natural material*

KULCSSZAVAK

- *felhalmozás*
- *játékeszköz*
- *eszmei érték*
- *generáció*
- *természetes anyag*

ABSTRACT

Toys and handmade toys in the 20th and 21st century | In today's fast-paced world, it is often easiest for parents to sit their children down in front of the television, put phone into their hand, and unfortunately, they only buy toys in stores. Children quickly get bored of these toys, so hoarding is typical of today's world. In the 20th century, digital devices were not available to children. Despite all this, the children played all day. Toys were made from the materials and objects they found around the house, so toys had an ideological value. In our research, we examined how well these games have survived nowadays, whether they are still known today. We were looking for the answer to what were popular and well-known children's toys in the last century. We tried to explore to what extent and how the older generation passed on the way of making games to the next generation. We also investigated how much parents today care about making toys from natural materials together with their children.

ABSZTRAKT

A mai rohanó világban sokszor a legegyszerűbb a szülőknek, ha gyermekeiket leültetik a televízió elé, telefont adnak kezükbe, és sajnos, a játékokat is szinte kizárólag a boltokban vásárolják számukra. A gyermekek hamar megunják ezeket a játékokat, így a felhalmozás is jellemző a mai világra. A XX. században a gyermekek számára nem voltak elérhetőek a digitális eszközök. Mindezek ellenére a gyermekek egész nap játszottak. Játékeszközöket azokból az anyagokból, tárgyakból készítették, amiket a ház körül találtak, így a játékok eszmei értékkel bírtak. A kutatásunkban azt vizsgáltuk, hogy ezek a játékok mennyire maradtak fenn napjainkra, ismertek-e a jelenben is. Arra kerestük a választ, hogy melyek voltak a múlt században a kedvelt és ismert gyermekjátékok. Igyekeztünk feltárni, hogy milyen mértékben és hogyan adta át az idősebb generáció a következő nemzedéknek a játékok elkészítésének a módját. Vizsgáltuk továbbá azt, hogy napjainkban a szülők mennyire törődnek azzal, hogy a gyermekekkel együtt készítsenek természetes anyagokból játékokat.

Bevezetés

Pedagógusként és szülőként is mindig szem előtt kell tartanunk, hogy milyen játékot adunk gyermekeink kezébe, mivel a játékhasználat, a megfelelő, kreativitást és képzeletet, kézügyességet és logikus gondolkodást fejlesztő játékeszközök nagy hatással vannak a gyermek fejlődésére. A mai világra jellemző a felhalmozás. A szülők gyakran vesznek gyermekeiknek játékot, mivel könnyedén megunják azokat. Egyszer, kétszer játszanak vele, majd félrerakják. Így a szülők mindig újat és újat vesznek nekik, hogy valami fenntartsa érdeklődésüket.

Szemmel látható, hogy a mai világ gyermekeit sokkal jobban érdeklik azok a játékok, amelyek hangot adnak ki, villognak, zenélnek, hisz a szülők sokszor a telefonnal, a televízióval, a táblagéppel foglalják le gyermekeiket, és a játékok esetében is hasonló ingerekre vágnak. Egyre gyakrabban tapasztalhatjuk azt, hogy a mai gyermekek figyelme tartós módon sokkal nehezebben köthető le, és az alkotó tevékenységeket is hamar megunják. A nagymozgásos játékok sokkal jobban lekötik figyelmüket, mint a finom motorikát igénylők, illetve a logikai gondolkodást fejlesztők. Nehezebben alakul ki a problémamegoldó képesség is így a gyermekeknél.

A kutatásunkat az a saját tapasztalat inspirálta, amit gyermekkorban, 20-25 évvel ezelőtt még átélhetett egy korábbi generáció a természetközeli játékok használatával. Ennek része volt a nagyszülőknél nyaranta sárból épített vár, a kisautóknak kialakított versenypályák a homokozóban, a csigák versenyeztetése a kertben. Akkoriban számos játékot a nagyszülők mutattak meg, a saját gyermekkorukból. Ha még távolabbra tekintünk az időben, azt láthatjuk, hogy a gyermekek sokkal több időt töltöttek a szabadban. A XX. század első felében a játékok zöme még kézzel készült, és nagyobb becsben is tartották azokat a gyerekek, mint napjainkban. Kutatásunk célja az volt, hogy felmérjük, a XX. században gyakori, kézzel készített játékok használata és elkészítésük módja milyen mértékben maradt fenn napjainkra. Továbbá igyekeztünk feltárni azt, hogy melyek voltak ezek a játékok és milyen anyagokból készítették azokat.

A kutatás játéktörténeti, néprajzi alapjai

A játékgyártás hazánkban a német játékgyártók hatására lendült fel. A Miskolcon lévő Faárugyár a két világháború között jelentősen felvirágzott. 1948-tól kezdődően egymás után alakultak meg a játékkészítő kisipari szövetkezetek. Így visszaszorították a nyugati gyártókat a piacon (Gerencsér, 2001:30-31).

„A népi játékok közvetlenül egy-egy tájegység, egy-egy vidék szokásait őrzik. Minden tájegységnek megvolt és bizonyos mértékig ma is megvan a maga egyéni életformája, szokása, dal-tánc-játék terméke. A játék alapját képző tevékenység eleven kapcsolatban áll a nép mindennapi életével. A tájegység lakóinak játékaik tehát azokat a népszokásokat mutatják, amelyeket a dolgozó nép közössége hozott létre, alakított és hagyományozott nemzedékről nemzedékre” (Czikmantory et al., 1971:8).

Lázár (2005) szerint *„[...] a népi játékok a folklór egyéb alkotásaihoz hasonlóan hosszú idő alatt formálódtak, csiszolódtak olyanná, amilyeneknek ma ismerjük őket. Különböző korokból származó elemek keveredtek bennük, nem mai társadalmukban keletkeztek”* (Lázár, 2005:20).

A mostani és a régi, falusi gyermekek játéakai sok mindenben eltérnek, az viszont megkérdőjelezhetetlen tény, hogy minden gyermek játszott gyermekkorában. Játékboltok nem voltak, viszont a gyermekeknek mindig volt játékaik. Például az édesapák faragtak fából egyszerűbb játékokat, kendőt kötöttek csutkára. Ahogy Bihari és Pócs írja: „*A legtöbb játékszert maguk a gyerekek csinálták. Alig akadt olyasmi a háztartásokban, amiből ne tudtak volna valamit ügyeskedni. A tők, kukorica, bab, szalma, nád mind-mind alkalmas nyersanyag volt baba, kiskocsi, síp, duda, nyaklánc készítésére*” (Bihari & Pócs, 1985:27).

A játék és a játékszerek hatással vannak a gyermek jövőbeli énjére. Viszont mi, felnőttek vagyunk a meghatározók a gyermekek fejlődése szempontjából, mivel mi vagyunk azok, akik kezükbe adjuk a játékot, amivel ők játszanak. A történelem során szívesen alkalmazták a fát a játékszerek készítésénél. Ahogy Gerencsér (2001) írja: „*A természet anyagai közül a fa a legcsodálatosabb, hiszen holtában is él. Nem hervad el, mint a lágyszárúak, nem olyan kemény és hideg, mint a kő*” (Gerencsér, 2001:9). A fa változatos, forma és színvilága végtelen, akárcsak illata és tapintása. Mára már textilből, műanyagból, fémből próbálnak a gyárak fautáncot készíteni, melyek viszont nem adják vissza azt az érzést, amit maga a fajáték tud adni (Gerencsér, 2001:9).

A kutatás módszerei és hipotézisei

Kutatásunk során kvalitatív és kvantitatív módszereket is alkalmaztunk. Először interjút készítettünk egy nagymamával, akit arra kértünk meg, hogy meséljen a gyermekkoráról, a faluról, ahonnan származik, arról, milyen is volt egy átlagos napjuk évtizedekkel ezelőtt. Kérdeztük őt továbbá arról, hogy milyen játékokkal játszottak, és miből is készítették azokat. Készítettünk továbbá két, egymáshoz sok kérdésben hasonló kérdőívet. Az egyiket az interjúalany szülőföldjén (Romádon) élők töltötték ki, a másodikat pedig bárki kitölthette. Kutatásunkban azt vizsgáltuk, hogy nagyszüleink gyermekkorából mennyire maradtak fenn a kézzel készített játékok a napjainkban a Romádon élőknél, a településen felnőtteknél, és összevetettük ezt azzal, hogy a másutt élőknél (városiaknál) mennyire voltak jelen, mennyire maradtak fenn hasonló játékok.

Hipotézisek és kutatási kérdésvetések:

- H1: Feltételezéseink szerint régen több volt a természetes anyagból, kézzel készített játék, mint a boltban vásárolható, hiszen a gyermekjátékok gyártása hazánkban csak az 1950-es években lendült fel.
- H2: Azt feltételeztük még, hogy 2-3 évtizeddel ezelőtt és korábban is gyermekről gyermekekre szálltak a kézzel készített játékok, és többnyire nem a szülők

mutatták meg a játékok készítésének a menetét. Egy-egy nagyobb erőfeszítést, komolyabb munkafogásokat igénylő játék készítését a felnőttek végezték el.

H3: Feltételeztük, hogy a faluban élők nagyobb arányban ismerik ezeket a játékokat, mivel a gyermekek régen gyakran játszottak közösen, illetve, sokkal több lehetőségük volt természetes anyaghoz hozzáférni.

H4: Azt gondoltuk előzetesen, hogy az online kutatásban résztvevők közül az idősebb korosztály nagyobb számban fog részt venni a kérdőív kitöltésében, mivel ők gyerekkorukban és még szülőként, nagyszülőként is több játékot készítettek, így még inkább emlékeznek egy-egy ilyen játékra, mint a fiatalabb generáció tagjai.

H5: Azt feltételeztük, hogy az online kutatásban résztvevők többsége ma már nem adja tovább gyermekeinek a természetes anyagokból készített játékok elkészítését, mivel napjainkban egyszerűbb a boltokban megvenni a játékokat a gyermekek számára. Itt azt vártuk, hogy különbség látszik majd a városban és a falun élő válaszadókat tekintve.

A kutatási eredmények ismertetése, elemzése

Az interjú elemzése

A mélyinterjú során a félig strukturált interjút alkalmaztuk: az interjúalany válaszolt a feltett kérdésekre, továbbá szabadon, a témán belül mesélt a szülőföldjéről, Románd faluról, a közösségről és a gyermekkori életéről, a családjáról. Azt is megtudhattuk, hogyan is telt el egy átlagos hétköznapjuk és hétvégéjük.

Az interjúalany¹ Romádon, a Bakony határán született 1944. március 10-én. A falu akkoriban három utcából állt: az Újhegyből, a Luliból és a faluból. Az Újhegy és a Luli szőlőhegyi dűlők voltak, ő Újhegyen élt 20 éves koráig, az akkori negyedik, utolsó házban. A ház vályogház volt, és kilencen laktak benne: az interjúalany nagyszülei, a szülei és még négy testvére. Az Újhegy akkoriban sűrűbben lakott terület volt, mint napjainkban. A faluban kevesebben laktak, főként a tehetősebb családok. A falusi lakosság házai téglából épültek. Az emberek mindig kisegítették egymást és összetartók voltak. Ha valaki beteg lett, akkor ott segítettek, ha valaki építkezett, akkor pedig ott. Az idősebbeket a közösség tagjai megbecsülték.

A hétköznapokon a gyermekek később keltek az idősebbeknél. A nagyszülők és a szülők, miután felkeltek, megetették az állatokat. Voltak tehének, disznók és tyúkok is. Náluk a nagymama készítette el mindig a reggelit. Mire a

---

¹ P. É.: Születési hely, idő: Románd, 1944. március 10. Az adatfelvétel 2024. április 9.-én készült Romádon, az interjúalany 80. életében.

gyerekek felkeltek, már megetették, megittatták, elrendezték az állatokat. A reggeli pedig készen várta a családot, amit közösen fogyasztottak el. Utána az iskolakötelesek elindultak az iskolába, ami a faluban volt, ahová egy erdei kis úton lehetett eljutni. A kanyargós út dimbes-dombos volt. Mikor nagy hidegek voltak, a gyerekek csúszkáltak a lejtőkön.

Az iskolai teremben két osztály volt egyszerre. Így valakinek délelőtt, valakinek délután volt tanítás. Reggel 8 órától 13 óráig tartottak a tanórák, illetve 13 órától 18 óráig. A könyveket fonott szatyorban vitték, vagy szíjjal kötötték össze. Mikor nagy hó esett, meghemperegtek benne az iskolába menet, így csuromvizesen értek be, ezért a kályha mellé ültették a gyermekeket, és nem kellett az osztályban ülniük. Templomba is csoportosan jártak. Vasárnap reggel 8 órakor volt a mise, majd délután 14 órakor a litánia.

Az interjúalanyunk nagyapja erdész volt, így ő ment az erdőbe, a szülei pedig végezték a ház körüli aktuális teendőket (aratás, szántás, vetés, gabonahordás), ő pedig otthon megfőzött.

Délután, iskola után, közösen indultak haza az utcabeli gyerekek. Télen a fiúk készítettek korcsolyát: egy deszkalapra rézdrótot húztak, azt pedig két szál bőrdarabbal kötötték rá. Az adatközlő úgy emlékszik, hogy soha nem unatkoztak. Ha valahol született kisbaba, akkor ott leskelődtek, ha pedig lakodalom volt, akkor ott kíváncsiskodtak. Futottak a lovaskocsik után, hegyről gurultak le. A gyermekek a játékaik készítését egymástól lesték el, mert a felnőttek nem értek rá erre. Boltban kapható játékeszközök akkoriban nem nagyon voltak. Több, közösen játszható, kevésbé eszközigenyes játékot is ismertek: például ugróiskolát készítettek, vagy lyukat vájtak, amibe vonal mögül kellett repedt cserépdarabokat belepöccinteni, ez volt a siskézés. Ipi-apacsot és bújócskát is gyakran játszottak a nagyszüleink generációjához tartozó, egykori gyerekek. A lányok körében kedvelt volt, hogy kötelet ugrottak fonott madzaggal. A fiúk kereket hajtottak, és volt nekik bőrlabdájuk, lószőrrel kitömve. A pajtában szívesen bábáztak a lányok, igazi búvóhelyet is készítettek. Még kezdetleges hangszert is csináltak: fésűre selyempapírt tettek, az volt a szájharmonika, és annak a hangjára táncoltak. Az interjúalany édesapja nagyon ügyes kezű volt, így készített még bölcsőt és hintát is. Ez utóbbit nagy becsben tartották, mert az utcában csak nekik volt hintájuk.

A kislányok agyagból készítettek játéktányérokat, poharakat. Ezekkel addig játszottak, míg szét nem estek, vagy amíg a fiúk el nem törték. Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a 20. század második felében élt gyerekek az interjúból nyert adatok szerint sosem unatkoztak. Minden évszakban, minden helyzetben találtak és kitaláltak valamilyen játékot, amivel szórakozhattak. Tavasszal, amikor nyíltak az ibolyák, akkor elmentek ibolyázni, később eprezni, sokat csatangoltak a szabadban, legurultak a hegyoldalról, sokszor egész estig játszottak. A játékok mellett a gyerekek a kisebb munkákba is besegítettek, például csarnokba vitték a

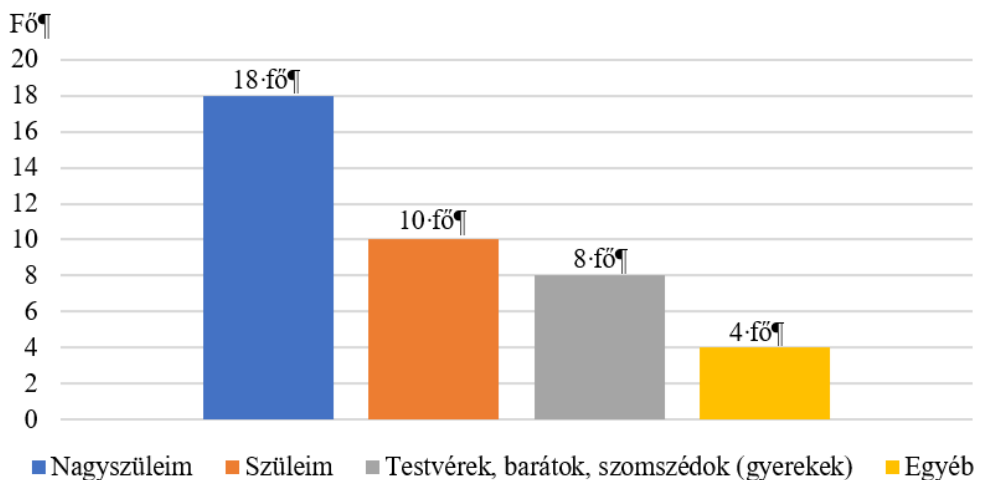
tejet, amiért cserében hónap végén csarnokpénzt kaptak. Boltba nem sokat jártak, ott esetleg csak sót és élesztőt vettek, mert minden mást otthon megtermeltek.

A kérdőívek elemzése

Az első kérdőívet a Romádon élők, Romándról származók töltötték ki, összesen 56 fő. Az első kérdéssel kizártuk azokat a kitöltőket, akiknek nincs kapcsolatuk a faluval, és csak a településhez valahogyan kötődő kitöltők válaszait vizsgáltuk. A legtöbb kitöltő (16 fő) felnőtt korában költözött a faluba. 14 fő romándi volt, de elköltözött, további 14 fő pedig Romádon él gyermekkorától fogva, 12 főnek viszont nincs kapcsolata a faluval. Összesítve tehát: a kitöltők 78,5%-ának van kapcsolata a faluval, és a kitöltők negyede, pontosan 25%-uk gyermekkorától fogva Romádon él. A következőkben csak azoknak a válaszait vizsgáljuk, akiknek van kapcsolatuk a faluval (44 fő).

Először is áttekintettük a kitöltők életkori megoszlását. A legtöbbjük 66 év feletti (20 fő). 2 fő 26-35 év közötti volt, 12 fő 36-45 év közötti, 10 fő pedig 46-55 év közötti. (18-25 év közöttiek, illetve 56-65 év közöttiek nem töltötték ki a kérdőívet.) Azoknak, akiknek van valamilyen kapcsolatuk a faluval, 45,5%-a 66 év feletti.

A következő kérdéssel azt vizsgáltuk, hogy a kitöltők közül hányan készítettek gyermekjátékokat gyerekkorukban. A válaszokból egyértelműen az látszik, hogy a kitöltők többsége készített játékokat gyermekként: összesen 40 fő válaszolta azt, hogy készített, 4 fő pedig azt, hogy nem készített. Megvizsgáltuk, hogy akik nem készítettek játékokat, milyen életkorban járnak: a 4 fő közül 3 fő 26-35 év közötti, illetve egy fő 46-55 év közötti volt.

*1. ábra: A kitöltők ismereteinek forrása
(Forrás: Sajat szerkesztés és kérdőív alapján)*

A következő kérdéssel arra kerestük a választ, hogy ki tanította meg a játékok elkészítésének a módját. Itt csak azokat a válaszokat vizsgáltuk meg, akik készítették kiskorukban játékokat, tehát 40 fő válaszait elemeztük. Az 1. ábrán látható, hogy a kitöltők többségét a nagyszülei tanították meg a játékkészítésre (18 fő). 10 főt a szüleik, 8 főt a gyermektársaik, illetve 4 főt más személyek tanítottak. Megvizsgáltuk, hogy hány évesek most azok, akiket a nagyszüleik tanítottak a játékkészítésre. 11 fő 36-44 év, 6 fő 46-55 év közötti, míg 1 fő 66 év fölötti.

Játék	Fő	Játék	Fő
Csuhébaba	17	Gyufásdobozból citera	2
Csúzli	8	Virágkoszorú	2
Íj, nyíl	5	Babzsák	2
Rongybaba	4	Vadgesztenye-figurák	1
Rongylabda	4	Repülő	1
Síp	3	Gyufásdoboz-autó	1
Hajó	2	Kukoricából sátor, bunker	1
Puska	2	Fatutaj	1
Kukoricacsutkából ól, ház	2	Szék	1

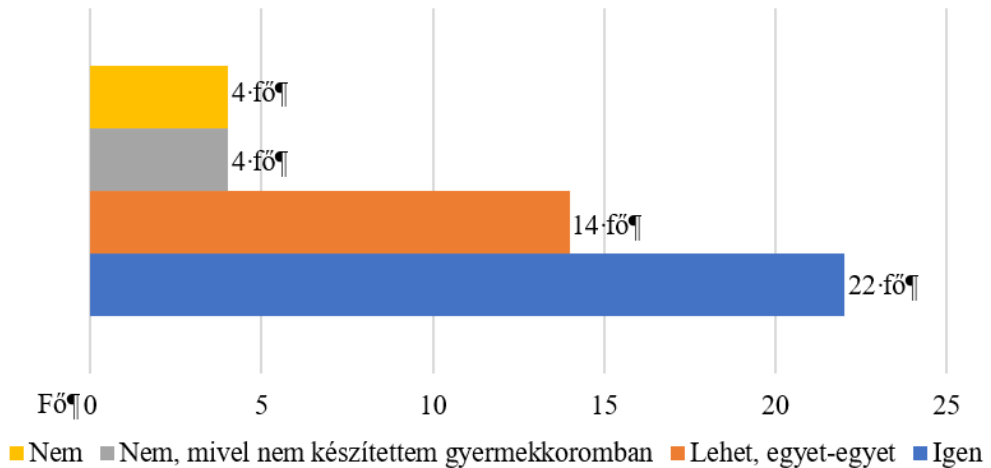
1. táblázat: Játékok

A következő kérdésnél arra kértük a kérdőív kitöltőit, hogy sorolják fel, milyen játékokat készítettek kézzel, több játékot is felsorolhattak. A legtöbben a csuhébabát írták, összesen 15 fő, majd a csúzlit 8 fő, íjat és nyilat 5 fő, továbbá 4-4 fő írt rongylabdát és rongybabát, 3 fő pedig sípot. Számos további játékot is felsoroltak. Az 1. táblázat szemlélteti, hogy milyen arányban jelölték az adott játékokat a kitöltők.

Anyag	Fő	Anyag	Fő
Fa (fűzfa, bodzafa, fa)	17	Gyufásdoboz	2
Kukoricacsuhé	17	Kukoricacsutka	1
Rongy	6	Bőr	1
Nád	3	Kavics	1
Termések	3	Kukoricaszár	1
Régi gumi	2	Tejeskukorica	1
Papír	2	Zsineg	1
Föld, agyag	2		

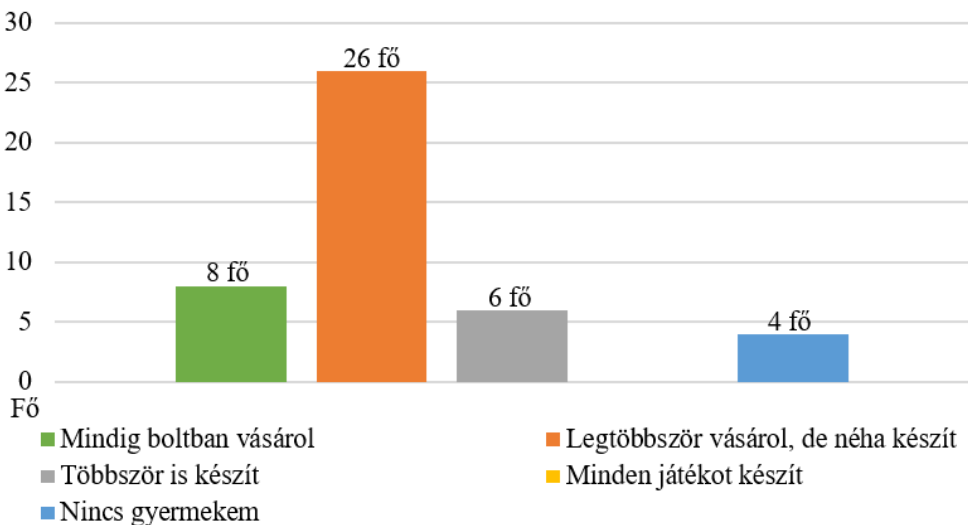
2. táblázat: Anyagok felhasználása

Majd megkértük a kitöltőket, hogy írják le, hogy a játékokhoz milyen anyagokat használtak fel. Itt is több választ írhattak: a legtöbben (17-17 fő) a fát és a kukoricacsuhét jelölték. (A „fához” hozzászámoltuk a fűzfát és a bodzafát is.) A rongyot írta 6 fő, a nádat 3 fő, 2 fő pedig a terméseket, a régi gumit, a papírt, a földet, az agyagot és a gyufásdobozt. (A 2. táblázat jelöli, hogy hány fő írta az adott anyagot.)

2. ábra: Megmutatják gyermekeiknek a játékok elkészítését
(Forrás: Saját szerkesztés és kérdőív alapján)

A következő kérdéssel azt vizsgáltuk, hogy a kitöltők továbbadják-e majd gyermekeiknek a játékok elkészítési módját. A 2. ábra mutatja, hogy a válaszadók közül 22 fő továbbadja, 14 fő lehet, hogy továbbadja, összesen 8 fő azonban nem

3. ábra: Játékok vásárlása és készítése
(Forrás: Saját szerkesztés és kérdőív alapján)

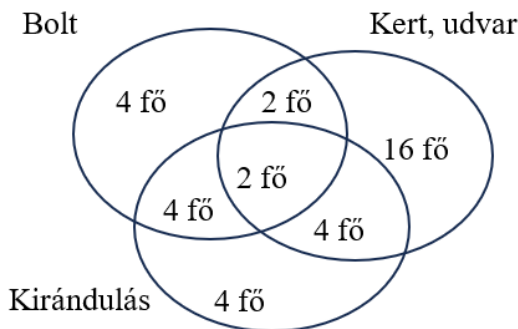
adja tovább, közülük 4 fő nem készített gyermekkorában játékot. A válaszadók 81,9%-a tehát átadja tudását.

Megvizsgáltam, hogy a kitöltők miként vélekednek arról, hogy napjainkban mennyire van fontos szerepe a kézzel készített játékoknak. A válaszadók 1-5-ig terjedő skálán választhattak, hogy véleményük szerint mennyire fontos ez. 18 fő válaszolta azt, hogy semleges, 10 fő szerint fontos, 8 fő pedig nagyon fontosnak tartotta a kézzel készített játékok szerepét a mai világban.

A következőkben megvizsgáltuk, hogy a kitöltők milyen arányban készítene és vásárolnak játékot. A 3. ábra mutatja, hogy a kitöltők többsége legtöbbször boltban vásárolja meg a játékokat gyermekének, de néha barkácsol is. – A 44 főből 26 fő legtöbbször vásárol, de közben készít is, illetve 6 fő válaszolta, hogy többször készít játékot. Tehát a kitöltők több mint fele, pontosan 72,7%-a, készít játékot, akár többször, akár kevesebbszer.

Hol szerzi be?	Fő
Kertben, udvaron	22
Kirándulások alkalmával	14
Boltban	12
Nem készíték játékokat	10
Termelői piacon	0

3. táblázat: Játékokhoz szükséges anyagok beszerzése

1. halmazábra: Anyagok beszerzése

A 3. táblázatban szerepel az, hogy a válaszadók hol szerzik be az anyagokat a játékok elkészítéséhez. Itt több választ jelölhettek meg a kitöltők (1. halmazábra). A legtöbben, 16-an csak a kertből, udvarból szerzik be az anyagokat. 4 fő a kertből és a kirándulások alkalmával, 4 fő a boltból és a kirándulások alkalmával, 2 fő a boltból és a kertből szerzi be az anyagokat a játékkészítéshez. 4 fő csak a boltból, illetve szintén 4 fő csak kirándulások alkalmával szerez be anyagokat a játékok elkészítéséhez. 10 fő ugyanakkor nem készít játékokat.

A második kérdőívet szabadon, online, bárki kitölthette, így összesen 120 főtől nyertünk adatokat. A kérdések ugyanazok voltak, mint a románci lakosok körében feltettek. Így össze tudtuk több ponton is hasonlítani a kapott válaszokat és eredményeket.

Az első kérdéssel a kitöltők életkori megoszlását vizsgáltuk. 28 fő 46-55 év közötti, 28 fő 26-35 év közötti. A legkevesebben a 36-45 év közöttiek voltak (10 fő), 66 év feletti kitöltő pedig 24 fő volt.

Megvizsgáltuk, hogy a kitöltők falun vagy esetleg városban nőttek-e fel. A válaszadók több mint fele, pontosan 74 fő, falun lakott gyermekkorában, 46 fő pedig városban élt. Megállapítható, hogy a falun felnőtt gyermekek több játékot készítettek természetes anyagból, mint a városban felnőttek.

A következőkben megvizsgáltuk, hogy az online kitöltők milyen arányban készítettek játékokat. A kitöltők több mint fele készített gyermekkorában játékot (120 főből 108 fő), 8 fő pedig nem készített játékot természetes anyagokból. Megvizsgáltuk, hogy akik nem készítettek játékot, mindannyian városban éltek gyermekkorukban (12 fő). Ennek egyértelműen az lehet a fő oka, hogy a városokban nehezebben lehetett és lehet ma is beszerezni a természetes anyagokat, mint a falvakban a ház körül, a kertben, az erdőn-mezőn.

A következő kérdéssel azt vizsgáltuk, hogy a kitöltők kiktől tanulták meg a játékok elkészítésének a módját. Többségük a nagyszülőktől, szülőktől tanulta meg ezt. Erre a kérdésre 108 fő válaszolt, közülük 36 fő a nagyszüleitől, 34 fő a szüleitől, 18 fő pedig a szomszédoktól, testvérektől, gyermekektől sajátította el a játékok elkészítését. Azok életkora, akik a nagyszülőktől és a szülőktől tanulták, 36-55 éves kor között mozgott.

Játék	Fő	Játék	Fő
Csuhébaba	70	Kukoricásátor	8
Íj, nyíl	26	Babaruha	8
Csúzli	24	Babaágy	7
Gesztenyefigurák	17	Gyufásdoboz autó	6
Síp	14	Puska	6
Gyufásdoboz-citera	12	Kukoricaóól	5
Rongybaba	10	Babaház	4
Virágkoszorú	10	Kuglibábu	3
Kukoricásátor	8	Kukoricacsuhé ló	1

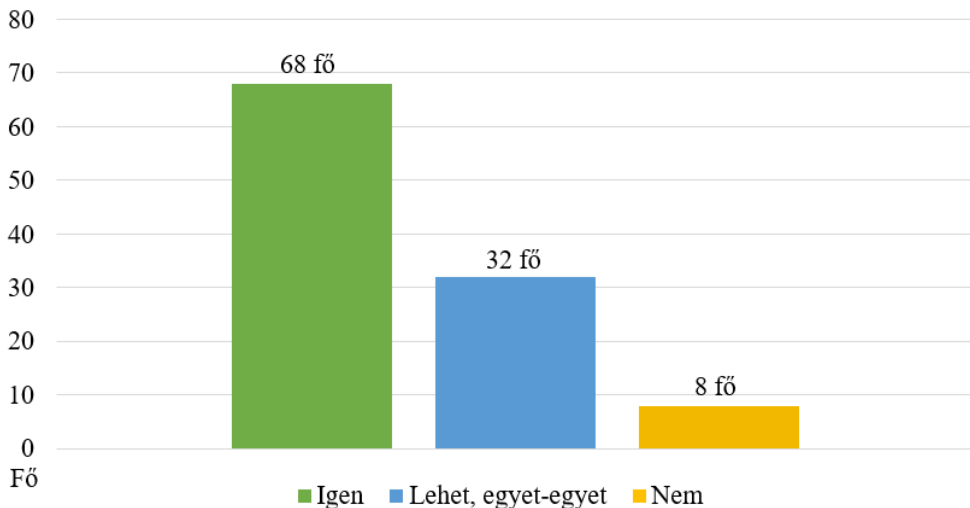
4. táblázat: Az online kérdőív kitöltőinek kézzel készített játéka

Megvizsgáltuk, milyen játékokat készítettek az online kérdőív kitöltői. (A 4. táblázat szemlélteti ezt.) Több játékot is felsorolhattak a kitöltők. Mint az első kérdőívben, itt is a legtöbben a csuhébabát írták, majd az ijat, a nyilat és a csúzlít.

Anyag	Fő	Anyag	Fő
Fa	42	Gumi	6
Termékek (gesztenye, bab, lencse)	36	Papír	5
Csuhé	33	Kukorica	5
Ruha, rongy	32	Szalma	3
Növények (virágok, szirmok)	16	Gomb	2
Fonal	12	Bőr	1
Nád	6	Falevelek	1
Kő	6	Ragadvány	1
Gyufásdoboz	6	Nejlon	1

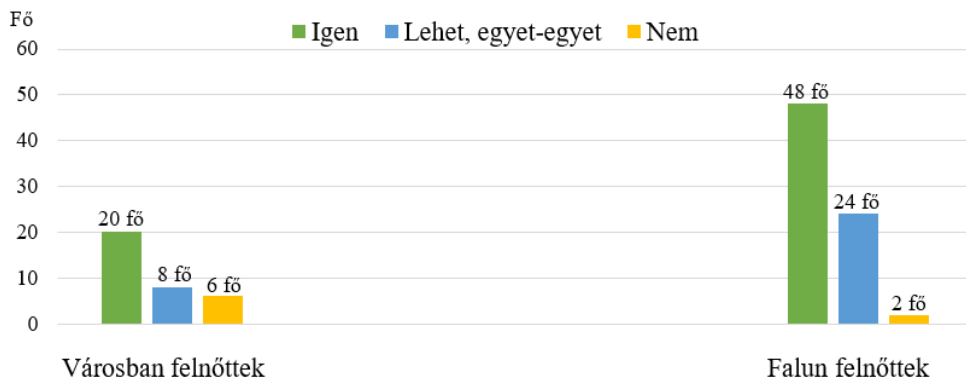
5. táblázat: Az online kérdőívet kitöltők milyen anyagokat használtak fel?

Az 5. táblázatban szemléltettük, hogy milyen anyagot használtak fel a válaszadók a játékok elkészítésére. A legtöbben (42 fő) a fát írták, 36 fő a terméseket (lencsét, babot, gesztenyét). A csuhét 33 fő jelölte meg.

4. ábra: Továbbadja-e a gyermekeinek a játékok elkészítésének módját?
(Forrás: Saját szerkesztés és kérdőív alapján)

A következő kérdéssel azt vizsgáltuk, hogy a kitöltők, akik készítették játékokat gyermekkorukban, továbbadják-e gyermekeiknek a játékok elkészítésének a menetét. A 4. ábra szemlélteti, hogy a kitöltők többsége továbbadja gyermekének a kézzel készített játékok elkészítésének a módját. Pontosan a kitöltők 92,6%-a tovább fogja adni – a játékkészítéssel összefüggő – ismereteit gyermekének.

5. ábra: A kitöltők lakóhely szerinti megoszlása
(Forrás: Saját szerkesztés és kérdőív alapján)

	Igen, továbbadja	Lehet, hogy továbbadja	Nem adja tovább
Városban felnőttek	58,8%	23,5%	17,6%
Falun felnőttek	64,8%	32,4%	2,7%

6. táblázat: A városban és a falun felnőttek százalékos eloszlása a játékok készítésének a továbbadásában

A következőkben összevetettük a városban és a falun felnőtt kitöltők válaszait, arról, hogy továbbadják-e gyermekeiknek a játékok elkészítését. A 108 főből, aki készített gyermekkorában játékot, 74 fő falun nőtt fel, 34 fő pedig városban. A falun felnőttek közül a kitöltők nagyobb arányban adják tovább a játékok elkészítésének módját (64,8%), mint a városban felnőttek (58,8%). Az 5. ábra oszlopdiagramon és a 6. táblázat százalékos eloszlásban demonstrálja, hogy a kitöltők inkább továbbadják, mintsem nem az ismereteiket.

Megvizsgáltuk, hogy a kitöltők mennyire tartják fontosnak a mai világban a természetes anyagból kézzel készített játékokat. A kitöltők 1-5-ig terjedő skálán választhattak, hogy szerintük napjainkban mennyire van fontos szerepük ezeknek a játékoknak. A válaszadók több mint fele, pontosan 40 fő szerint ezeknek nagyon fontos, 38 fő szerint pedig fontos szerepük van.

Honnan	Fő
Kertből, udvarból	18
Kirándulások alkalmával	12
Boltból	12
Termelői piacon	2
Kertből + kirándulások alkalmával	16
Boltból + kertből	8
Boltból + kirándulások alkalmával	6
Boltból + kertből + kirándulások alkalmával	18
Boltból + termelői piacról + kirándulások alkalmával + kertből	4
Boltból + termelői piacról + kertből	2
Nem készítek játékokat	12

7. táblázat: Az alapanyagok beszerzési helye

A következő kérdéssel arra kerestünk választ, hogy ha készítenek természetes anyagból játékokat, akkor az alapanyagokat honnan szerzik be a kitöltők. (Több válasz közül is választhattak.) A 7. táblázatban foglaltuk össze az erre adott válaszokat. 18 fő jelölte azt, hogy kertből, udvarból veszik, 12-12 fő választotta azt, hogy a kirándulások alkalmával és a boltból szerzik be a játékok hozzávalóit.

Megnéztük még, hogy a kitöltők milyen arányban készítenek, illetve vásárolnak játékokat. A kitöltők majdnem fele legtöbbször boltban vásárol, de néha készít is játékot. 32 fő többször is készít a gyermekével játékot. 16-16 főnek pedig nincs gyermeke, illetve mindig boltban vásárol.

6. ábra: A faluban és városban felnőttek játékainak vásárlása, készítése
(Forrás: Saját szerkesztés és kérdőív alapján)

	Mindig boltban vásárol	Legtöbbször boltban vásárol, de néha készít is	Többször is készít	Minden játékot kézzel készít	Nincs gyermeke
Városban nőtt fel	10,5%	42,1%	26,3%	0%	21%
Falun nőtt fel	11,1%	52,7%	30,5%	0%	5,5%

8. táblázat: A városban és falun felnőttek játékvásárlási és -készítési szokásai

A faluban és a városban felnőttek vásárlását és játékkészítésének gyakoriságát összevetettük, az ábráról leolvashatók a különbségek. Többségben voltak a faluban felnőtt kitöltők, így százalékos arányban is megvizsgálhattuk a válaszokat. A táblázatban százalékos arányban látható, hogy külön a falun és külön a városban felnőttek milyen gyakorisággal vásárolnak boltban és készítenek játékot. A falun felnőtt kitöltők magasabb számban, többször készítenek játékot, mint a városban felnőtt kitöltők. Ez is visszavezethető arra, hogy a városban a gyermekek nehezebben fértek hozzá különböző természetes anyagokhoz, mint a falun felnőtt társaik.

Összegzés

A két kérdőív kérdéseire kapott válaszok nagymértékben megegyeznek. Mindkét kérdőív elemzése során azt a pozitív eredményt kaptuk, hogy még nem merült feledésbe a XX. században készített játékok emléke, napjainkban is élnek még készítésük technikái. Annál a kérdésnél, hogy milyen játékokat készítettek, mindkét kérdőívnel az első három helyen a csuhébabát, csúzlit és az íjat írták a kitöltők. Ezek a játékok egyszerűen elkészíthetők, és az alapanyagokat lehet helyettesíteni más eszközökkel, anyagokkal is. Így a városban lakók is könnyedén készíthettek és készíthetnek ma is ilyen játékeszközöket. Jelentős eredménynek tekintjük azt is, hogy a válaszadók többsége fontosnak tartja, hogy továbbadja a játékok elkészítését a következő generációnak.

Az első hipotézisünk, miszerint néhány évtizeddel ezelőtt több volt a kézzel készített játék, mint a boltban kapható, beigazolódott, ezt a szakirodalom is alátámasztja. Az általunk készített interjúból is megtudhattuk, hogy akkoriban nem voltak boltban kapható játékok, azzal játszottak, amit találtak, vagy amit készítették a gyerekek.

A második hipotézis félig igazolódott be. Ez arra vonatkozott, hogy gyermekről gyerekekre szálltak a játékok készítésének a módjai. Ahogyan Bihari és Pócs (1985) is írta, „A legtöbb játékszert maguk a gyerekek csinálták. Alig akadt olyasmi a háztartásokban, amiből ne tudtak volna valamit ügyeskedni. A tők,

kukorica, bab, szalma, nád mind-mind alkalmas nyersanyag volt baba, kiskocsi, síp, duda, nyaklánc készítésére” (Bihari & Pócs, 1985:27). Bármiből tudtak játékot készíteni, amit találtak a ház körül. Az interjúalany úgy beszélte el, hogy a felnőttek csak ritkán, csak alkalomadtán készítettek a gyermekeknek játékeszközöket, főként olyanokat, amiket a gyerekek nem tudtak egyedül elkészíteni (például hintaló, babaágy). Más románci lakosok és az online kutatásban résztvevők többsége viszont úgy vallotta, hogy nagyszülei, szülei tanították meg a játékok elkészítését, és nem gyermekről gyermekre szálltak az ezzel kapcsolatos ismeretek.

A harmadik hipotézisünk is beigazolódtott. Azt feltételeztük, hogy a faluban élők nagyobb arányban ismerik és készítettek játékokat gyermekkorukban, hiszen akik nem készítettek, mindannyian városban nőttek fel. A faluban nevelkedett gyermekek a ház körül bármiből tudtak játékot készíteni.

A románci lakosok közül kiugróan nagyobb arányban töltötték ki kérdőívünket a 66 év felettiék. Az online kutatásban résztvevők többsége ugyanakkor 26-35 év és 46-55 év közötti volt.

Végül az utolsó feltételezés, miszerint a mai felnőttek már nem adják tovább a játékkészítési módokat, nem igazolódtott be, hiszen a románci lakosok, illetve az online kutatásban résztvevők többsége is azt vallotta, hogy továbbadja, még ha csak egyet-egyét is. Ez pozitívum, mivel teljesen az ellentétét feltételeztük. A kérdőívek elemzése során több más, pozitív visszajelzést is kaptunk a kitöltőktől, például arra a kérdésre, hogy boltban vásárolnak vagy készítenek játékokat. Fontos eredmény, hogy ez utóbbira is bőven van példa még most, a XXI. század megváltozott életkörülményei közepette is.

A kutatás során határozottan az a kép alakult ki bennünk, hogy napjainkban is nagy szükség van egyrészt az újrahasznosított, újból felhasznált játékokra, másrészt arra is, hogy a felnőttek a gyermekeikkel együtt alkossanak a természet adta anyagokból, hiszen a közös alkotás, az együttes élmények még erősebb kötődést hoznak létre köztük. Ezáltal a gyerekek is megtanulják továbbadni a felmenőinktől kapott ismereteket és tudást. Továbbá egyértelművé vált, hogy a természetes anyagból készített játékok nagyobb örömet tudnak okozni a gyermekek számára, mint egy drágán vett, elemmel működő játék, hiszen, ha közösen készítik, akkor máris eszmei értékkel bír a játék, nem csupán a gyermek, hanem a szülő számára is.

A kutatás során tehát az derült ki, hogy nem merül feledésbe a ránk hagyott tudás, amit szüleinktől, nagyszüleinktől kaptunk. A kitöltők nagy számban adtak választ arra, hogy milyen játékokat készítettek gyermekkorukban, és többségük kifejezte, hogy fontosnak tartja az ismeretátadást. Ez nagyon lényeges eredmény, hiszen nekünk kell továbbadni ezeket az értékeket, hogy még sokáig fennmaradjanak.

A vizsgálatot a közeljövőben ki lehetne terjeszteni akár az ország, a Kárpát-medence más, magyarlakta területeire is. Vármegyéket, falvakat, régiókat is össze lehetne hasonlítani, hogy miként vélekednek az emberek a kézzel készített játékokról, illetve megnézni azt, hogy vannak-e eltérések a játékhasználati, játék-készítési módokban, napjainkban és történeti metszetben.

Felhasznált irodalom

- Bihari, A. & Pócs, É. (1985). *Képes magyar néprajz*, Corvina Kiadó, Budapest.
- Czikmantory, O., Derzsy, A., Hajdu, Gy. & Weichart, K. (1971). *A magyar népi játékok gyűjteménye*, Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Gerencsér, K., (2001). *Játékszerek fából*, Faipari Tudományos Alapítvány, Sopron.
- Lázár, K. (2005). *Népi játékok*, A Planétás Kiadó – Mezőgazda Kiadó, Budapest.